

บทความพิเศษ

กระบวนการศึกษารายวิชาทั่วไปในระดับอุดมศึกษา

อุทัย ดุลยเกษม

อดีตอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

1. เกริ่น

ท่านเคยได้ยินคำพูดในการทำงานนี้ไหม

- การเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปเป็นการเสียเวลาเปล่าไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย
- การเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปไม่ได้ช่วยให้การเรียนในสาขาที่เลือกดีขึ้นเลย
- เนื้อหาในรายวิชาการศึกษาทั่วไปเหมือนกันกับที่เคยเรียนมาแล้วในระดับมัธยมศึกษา
- การเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปทำให้สำเร็จการศึกษาช้าออกไปอีกโดยไม่จำเป็น
- การเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปน่าเบื่อมาก นักศึกษาจำนวนมากเรียนห้องเดียวกัน
- การเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปไม่เกี่ยวกับงานอาชีพในอนาคตและไม่เกี่ยวกับการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย

ฯลฯ

คำกล่าวเหล่านี้ ได้ย่นถึขึ้นพร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมในวงการการอุดมศึกษา เช่น การให้ความสำคัญกับ Discipline-Based Education, Research, Publication, University Ranking, Quality of Education Assurance Criteria, Government Budget Cut, Decrease of the number of undergraduate students, Competition for resources and student-intakes etc., etc.

การเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมนอกสถาบันการศึกษาก็มีส่วนส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปไม่น้อยเช่นเดียวกัน เช่น การแข่งขัน

เพื่อหางานทำ การกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษาที่ต้องจ่ายคืน การให้ค่าตอบแทนตามความรู้ และทักษะด้านวิชาชีพ การแทรกแซงด้านข้อกำหนดด้านวิชาที่ต้องเรียนของสมาคมวิชาชีพ ฯลฯ

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามที่น่าสนใจว่า “การศึกษาทั่วไป” หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า General Education คืออะไรกันแน่และมีความหมายอย่างไร (What really is General Education?) ด้วยเหตุดังนั้น จึงขออนุญาตทำความเข้าใจในประเด็นนี้ก่อน และหากไม่เห็นด้วยจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันต่อไป

ปัญหาแรกที่พบและสร้างความสับสนให้แก่ผู้ที่ได้ยินได้ฟังคือชื่อของหมวดหรือ “หลักสูตร” นี้ เพราะในภาษาอังกฤษ จะใช้คำสองคำที่ดูเหมือนว่ามีความหมายเหมือนกัน คือ General Education และ Liberal Education เพราะคำสองคำนี้ใช้กันในวงการอุดมศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกาและเราเอาอย่างมาใช้ อย่างไรก็ตาม ถ้าค้นลึกลงไป คำสองคำนี้มีความหมายไม่เหมือนกันเสียทีเดียว เพราะคำว่า Liberal Education ที่ภาษาไทยแปลว่าการศึกษาด้าน “ศิลปศาสตร์” นั้นเป็นการกล่าวถึง “อุดมคติในเชิงประวัติศาสตร์” ของการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อเริ่มประกาศอิสรภาพใหม่ๆ ว่าควรเป็นการจัดการศึกษาเพื่อผลิต “ผู้มีวัฒนธรรม” (Cultured Man) หรือเป็น “ศิកษิต” (Educated Man) ซึ่งไม่เน้นการพัฒนาทักษะสำหรับการออกไปประกอบอาชีพเฉพาะทาง ส่วนคำว่า General Education หมายถึง กลุ่มวิชาที่เรียนแล้วช่วยสร้างคุณสมบัติของผู้เรียนให้เกิดความสมดุลระหว่างนักวิชาชีพกับความเป็นมนุษย์ ซึ่งแนวคิดนี้เกิดขึ้นในราวศตวรรษที่ 20 และการให้ความหมายของคำว่า General Education หรือ Liberal Education ตั้งอยู่บนฐานคิดเรื่องความหมายของคำว่า Higher Education ด้วย ดังจะเห็นจากการให้ความหมายของคำว่า Higher Education ในประเทศอังกฤษ ประเทศเยอรมัน (และยุโรป) และ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งแตกต่างกันพอสมควร เช่น ประเทศอังกฤษ ให้ความหมายของคำว่า Higher Education ว่า “Education that develops students’ mind as part of their broader development as a person” ประเทศเยอรมัน (และยุโรป) ให้ความหมายของคำว่า Higher Education ว่า “Higher Education is of developing the intellect to understand the world.” ประเทศสหรัฐอเมริกา ให้ความหมายของคำว่า Higher Education ว่า “It is of the development

of citizenship and service to society.” ซึ่งเน้น ด้านการปฏิบัติ (Praxis)

ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาทั่วโลกกำหนดพันธกิจ (Mission) ไว้เหมือน ๆ กัน คือ การผลิตบัณฑิต การผลิตงานวิจัย การให้บริการวิชาการแก่สังคม ซึ่งพันธกิจแรกมาจากแนวคิดการจัดการอุดมศึกษาของอังกฤษ พันธกิจที่สองมาจากแนวคิดของการจัดการอุดมศึกษามาจากเยอรมันและพันธกิจที่สามมาจากแนวคิดการจัดการอุดมศึกษา มาจากสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ดี ตามความเข้าใจของผม (ซึ่งอาจจะผิดก็ได้) การศึกษาทั่วไป หรือที่มักเรียกกันแบบสั้นๆ ติดปากว่า วิชา “Gen Ed’s” เป็นกลุ่มรายวิชาด้านการสื่อสาร (Communication) กลุ่มรายวิชาด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (Social Sciences and Humanities) กลุ่มรายวิชาด้านศิลปะ วรรณกรรมและคุณธรรม (Arts, Literature and Morality as well as Ethics) และกลุ่มรายวิชาด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (Mathematics and Physical Sciences) ที่มีเนื้อหาสาระที่มีลักษณะสนับสนุนหรือเอื้อต่อการพัฒนาระบบความคิดและทักษะในการเป็น “คนดี” ซึ่งให้ความสำคัญในการสร้าง Good man มากกว่าการสร้าง Good citizen ที่สยบยอมต่ออำนาจรัฐอย่างขาดความกล้าหาญทางจริยธรรม (Moral Courage) ดังจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงที่ว่า

กลุ่มรายวิชาด้านการสื่อสาร เป็นรายวิชาเกี่ยวกับทักษะการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง และการนำเสนอทั้งในภาษาแม่และภาษาต่างประเทศที่จำเป็นในงานอาชีพและการดำเนินชีวิต

กลุ่มรายวิชาด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เป็นรายวิชาเกี่ยวกับการรู้จักตัวเราเอง ว่าเรามาจากไหน เรามาถึงจุดนี้ได้อย่างไร และเป็นรายวิชาที่เกี่ยวกับการรู้จักสังคมของเราเองว่ามีโครงสร้างหรือองค์ประกอบอะไรบ้างมีปัญหาอะไรบ้าง มีข้อดีอะไรบ้าง และเป็นรายวิชาที่เกี่ยวกับการรู้จักคนที่เราไม่เคยพบและรู้จักสถานที่ที่เราไม่เคยไป รู้ถึงสถานการณ์ของสังคมอื่นๆในภูมิภาคหรือในโลกกว้าง

กลุ่มรายวิชาเกี่ยวกับศิลปะ วรรณกรรมและคุณธรรม เป็นรายวิชาเกี่ยวกับความดี ความงามและเกี่ยวกับประเด็นหรือแนวคิดที่เรานึกไม่ถึงว่ามีความสำคัญในชีวิตของเรา

กลุ่มรายวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นรายวิชาที่เกี่ยวกับระบบคิดอย่างมีเหตุ มีผล มีตรรกะ และรายวิชาที่เกี่ยวกับการทำงานที่ต้องมีขั้นตอน มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ตลอดจนการมองโลกอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของความเป็นจริง

จะเห็นได้ชัดว่ารายวิชาในแต่ละกลุ่ม มิได้มีเนื้อหาที่เป็น Academic หรือ Professional มากนัก แต่เป็นเนื้อหาที่บ่งชี้ให้เห็นว่า การที่ผู้สำเร็จการศึกษาหรือ “บัณฑิต” ที่จะออกจากสถาบันอุดมศึกษาไปประกอบอาชีพในสาขาที่เล่าเรียนมาหรือในสาขาที่เกี่ยวข้องและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง มีความซับซ้อนมากขึ้น และมีความเชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งต่างๆ (The World is dynamic, complex and inter-connected) ต้องมีคุณสมบัติ (Qualities) ในเรื่องทั้งหมดนี้เพื่อจะทำงานอาชีพและดำรงชีวิตได้อย่างบรรณสถานสอดคล้องกับธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และมีความสุขอย่างที่มนุษย์ควรจะมีมิใช่ความสุข “ทางเนื้อหนัง” อย่างเดียว

2. การศึกษาทั่วไปสำคัญอย่างไร ทำไมนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาต้องเรียนรายวิชาในหมวดนี้

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า รายวิชาต่างๆที่อยู่ในหมวดการศึกษาทั่วไป มิได้มีเนื้อหาที่เป็น “วิชาการ” หรือ “ด้านอาชีพ” มากนัก แต่เป็นรายวิชาที่

(1) มุ่งให้นักศึกษาที่เรียนรายวิชาในหมวดนี้มีความสามารถในการสื่อสาร ทั้งในการพูด การเขียนและการนำเสนอ ไม่ว่าจะ เป็นภาษาแม่ (Lingua franca) ภาษาต่างประเทศ (Foreign Languages) ที่จำเป็นในการทำงานและการดำรงชีวิตรวมทั้ง ภาษาดิจิทัล (Digital Language)

(2) มุ่งให้นักศึกษารู้จักตัวเองทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม ว่าตัวเองและสังคมของตัวเองมีความเป็นมาอย่างไร และเดินทางมาถึงจุดนี้ได้ได้อย่างไร มีจุดอ่อนจุดแข็งอะไร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมุ่งให้นักศึกษารู้จักสังคมอื่นๆ และผู้คนเชื้อชาติ อื่นๆ ที่ไม่เคยพบและไม่เคยไปเยี่ยม และรู้จักจุดอ่อนจุดแข็งของสังคมเหล่านั้น

(3) มุ่งให้นักศึกษาได้ซึมซับและซาบซึ้งในความดี ความงาม ความถูกต้องยุติธรรม ตลอดจนมองเห็นความหมายของการมีชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงเร็ว ซับซ้อนและสรรพสิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันชนิดแยกไม่ออก

(4) มุ่งให้นักศึกษามีการคิดเป็นระบบ (Systems thinking) การคิดอย่างมีตรรกะ มีความเชื่อมั่นในหลักฐานเชิงประจักษ์ และมีแนวคิดในการดำเนินงานหรือการดำเนินชีวิตอย่างเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอนอย่างสมเหตุสมผล

เมื่อรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนดังกล่าว การได้รับการเรียนรู้จากการเรียนในรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปจึงทำให้ผู้เรียนเป็น “ผู้มีการศึกษา” มิใช่เป็นการเรียนรู้เพื่อทำให้ผู้เรียนเป็น “นักปฏิบัติงานที่มีความรู้และทักษะตามสาขาวิชาที่เรียน” ตรงประเด็นนี้เอง ที่บ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างๆ “Advanced Professional/ Technical/Vocational Training” กับ สิ่งที่เรียกว่า “Higher Education” มิฉะนั้นเราจะตอบคำถามที่ นักการศึกษาคนสำคัญๆในโลกถามไว้ไม่ได้ชัดเจนว่า “What is ‘higher’ about Higher Education?” เพราะการศึกษาที่ Higher หมายถึงการศึกษาที่พัฒนา มนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.

พูดถึงประเด็นนี้ขออนุญาตขยายความเพิ่มเติมสักเล็กน้อย เพราะว่า การให้ความหมายของคำว่า “การอุดมศึกษา” หรือ Higher Education นั้นในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะให้ความหมายที่เป็นการศึกษาที่ลึกซึ้งมากขึ้น คับแคบมากขึ้นและมีความเป็น “จำเพาะเจาะจง” หรือ Specialized มากขึ้น แต่สิ่งที่น่าจะเรียกว่า “higher” ใน Higher Education นั้นเป็นการศึกษาที่มีความกว้าง (Breadth) และ “ความกว้าง” หมายถึง “A quality of Mind, the capacities to relate ‘the facts’ to a coherent theory and.....o act today in ways that are consistent with a studied view of the future” All these capacities require an “integrative brainwork” the capacities to synthesize for the solution of real world problems, the analytical methods and intuitive insights o academic disciplines and specialized expertise the technology of integrative thinking. (David Cleveland: 1981) ด้วยเหตุดังนั้น การจัดการศึกษาเพียงเพื่อให้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพได้ จึงมีความหมายเพียงการจัดการศึกษาอบรมให้กับ Human Being เท่านั้น แต่การจัดการศึกษาในระดับ Higher เป็นการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีความเป็นมนุษย์ (Human) เพราะฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า It is not difficult to be human- being, but it is much more difficult to be human.

เพราะฉะนั้น เราคงไม่สามารถพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างที่ควรจะเป็นหากปราศจากการเรียนรู้สาระสำคัญจากหมวดการศึกษาทั่วไป

ยิ่งเมื่อคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่าโลกในยุค (4.0) นี้ การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ฉับพลัน คาดหมายหรือทำนายล่วงหน้าแทบไม่ได้ และความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีเกิดขึ้นอย่างก้าวกระโดด ด้วยแล้ว คำถามที่สำคัญสำหรับคนทุกคนที่มีชีวิตอยู่ในยุคนี้ คือ “เราเกิดมาทำไม” “เป้าหมายของชีวิตของเราคืออะไร” ความเมตตา กรุณา การให้อภัย การช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ไม่มีความสำคัญและไม่มีความหมายหรืออย่างไร ชีวิตเราเกิดมาเพื่อ “กิน ชี ปี้ เยี้ยว” เพื่อสั่งสมและตอบสนองต่อ “ความสุขทางเนื้อหนัง” เท่านั้นหรือ ถ้าเป้าหมายของชีวิตมีเพียงเท่านี้ ไม่มีความจำเป็นต้องเข้าเรียนถึงระดับอุดมศึกษาก็ได้ จริงไหม

แม้เราไม่อาจคาดหมายได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นใหม่ในอนาคต แต่สิ่งที่เราคาดหมายได้อย่างชัดเจนประการหนึ่ง คือ ในยุค 4.0 นี้ การทำงานในทุกวงการ ไม่ว่าจะเป็นวงการเศรษฐกิจอุตสาหกรรมวงการเมือง วงการศึกษา หรือวงการแพทย์และสาธารณสุข ฯลฯ “หัวใจ” ของการทำงาน คือ “นวัตกรรม” (Innovativeness) และการเกิดนวัตกรรมต่างๆ ขึ้นมาหมายความว่าสิ่งที่เคยมี เคยทำ เคยยึดถือ จะล่มสลายไป เช่นอาชีพที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ในอนาคตอันใกล้ จะหายไป ทักษะที่เคยใช้ได้ จะล้าสมัยใช้ไม่ได้อีกต่อไป ความรู้ที่เคยใช้ได้ จะล้าสมัยและไม่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้เหมือนเดิม ค่านิยมที่เคยยึดถือจะเปลี่ยนไป และที่น่าวิตกกังวลคือในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และฉับพลันของสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมจะก่อให้เกิดความระส่ำระสาย (Unrest) และความเหลื่อมล้ำในสังคมมากขึ้น เพราะฉะนั้นคนที่เข้าไปทำงานในวงการเหล่านี้ ต้องมีคุณสมบัติอย่างใหม่ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ตลอดไป เช่น ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน และเรียนได้ในทุกสถานการณ์ (Learning Agility) การมีความคิดเชิงสร้างสรรค์และจินตนาการ (Creative and Imaginative Thinking) การมีความสามารถในการปรับตัวอย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง (Adaptability) การมีความยืดหยุ่น (Flexibility) การเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ที่ดี (Inter-personal relationships) การมีสิ่งที่เรียกว่า Emotional Intelligence เป็นต้น

คุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้ นักศึกษาจะเรียนรู้ได้น้อยจากรายวิชาในหมวดวิชาเอกหรือวิชาบังคับในหลักสูตร แต่นักศึกษาจะเรียนรู้คุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้ได้จากการเรียนในรายวิชาของหมวดการศึกษาทั่วไปมากกว่า

เพราะฉะนั้นถ้าคนเราต้องการมีการทำงานและการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนและการมีวิถีวัฒนธรรมสานสอดคล้องกับธรรมชาติ การเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปมิใช่จะมีความสำคัญเท่าที่นั่นแต่ยังเป็นความจำเป็นที่เลี่ยงไม่ได้อีกด้วย

3. ปัญหาและอุปสรรคของการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปให้บรรลุเป้าหมาย

ดังได้กล่าวแล้วว่า รายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปมุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์มากกว่า การมุ่งให้มีความรู้และทักษะด้านเทคนิคการทำอาชีพ เพราะฉะนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับรายวิชาในหมวดนี้จึงทำได้ค่อนข้างยากเพราะต้องการผู้สอนหรือผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่ประสบการณ์และมีเทคนิควิธีที่ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้มีความท้าทายและน่าสนใจกับผู้เรียนและการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรายวิชาของหมวดการศึกษานี้ให้มีความหมายดีจะมีค่าใช้จ่ายสูง ทั้งในแง่ของการจัดผู้รับผิดชอบในรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปที่ต้องการคนที่มีประสบการณ์และมีเทคนิควิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ท้าทายและน่าสนใจและในแง่ของการมีกิจกรรมด้านการปฏิบัติประกอบด้วย เพราะการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรายวิชาต่างๆ ในหมวดการศึกษาทั่วไปนี้ วิธีการสอนแบบบรรยายในห้องเรียนรวมขนาดใหญ่จะไม่ได้ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes) ที่ต้องการและดังที่เราคุ้นกันว่า การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้น มีได้หมายถึงเพียง การให้นักศึกษาเรียนรู้จากตำราหรือการนั่งฟังการบรรยายในห้องเรียน แต่นักศึกษาควรมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ที่หลากหลายนอกสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่อาจจะเรียกว่า Learning Through Action

แต่ในสภาพการณ์ที่เป็นจริงของสถาบันอุดมศึกษาของไทยเกือบทุกแห่ง ขาดองค์ประกอบทั้งสองประการนี้อย่างมาก และอุปสรรคที่เลวร้ายยิ่งกว่าคือการที่บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาจำนวนไม่น้อยต่างไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปและ คณาจารย์จำนวนไม่น้อยในคณะวิชาที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาด้านวิชาชีพ ไม่เข้าใจด้วยว่า จุดหมายปลายทางของการจัดการศึกษาในหมวดการศึกษาทั่วไปคืออะไร ประกอบกับข้อเท็จจริงที่น่าอดสู่อีกประการหนึ่งคือแม้แต่ผู้ที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในหมวดการศึกษาทั่วไปไม่เข้าใจถึงแนวคิดและปรัชญาของการจัดการศึกษาในหมวด

การศึกษาทั่วไปและทำการสอนแบบนำเป้าหมายและไว้ชีวิตชีวา จนทำให้นักศึกษาเห็นคล้อยตามกับข้อวิพากษ์ที่ว่าเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปเสียเวลาโดยไม่ได้ประโยชน์อะไร

กล่าวโดยสรุปแบบไม่กลัวโกรธก็คงต้องกล่าวว่า ความล้มเหลวของการจัดการเรียนการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปในระดับอุดมศึกษามาจากปัญหาของคณาจารย์ผู้สอนและบุคลากรของสถาบันอุดมศึกษาตั้งแต่ระดับบริหาร คณะกรรมการที่รับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาทั่วไป บุคลากรสายวิชาการและบุคลากรฝ่ายสนับสนุน ที่ไม่เข้าใจและไม่เห็นประโยชน์ของการเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปตามปรัชญาของหมวดวิชานี้แน่นอน

ยิ่งในยุคที่ความมั่งคั่งร่ำรวยได้รับการยกย่องชื่นชมมากกว่าความซื่อสัตย์สุจริต การมีตำแหน่งและหน้าที่การงานระดับสูง การมีตำแหน่งทางวิชาการได้รับการยกย่องชื่นชมมากกว่าความรับผิดชอบในงานที่ตัวเองได้รับมอบหมาย และได้รับผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการเป็นคนดี คนจำนวนมากจึงยึดถือเอาความคึกเคยเป็นความถูกต้องให้ความสำคัญกับกระพี้มากกว่าแก่น ดังที่กำลังเป็นอยู่ในสังคมวงกว้างและแม้แต่ในสถาบันอุดมศึกษา ด้วยเหตุดังนั้น การคาดหวังให้การจัดการศึกษาในหมวดการศึกษาทั่วไปให้บรรลุเป้าหมายนั้นเป็นสิ่งที่ยากมากจนเกือบจะเป็นไปไม่ได้ เพราะ พลังของ Hidden Curriculum มีมากกว่าพลังของ Standard Curriculum ทั้งนี้เพราะนักศึกษาเรียนรู้จาก Hidden Curriculum มากกว่าเรียนรู้จาก Standard Curriculum นั้นเอง

4. แนวการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไป: บททดลองเสนอ

เป็นที่ทราบและตระหนักกันดีอยู่แล้วว่า การจัดการสอนรายวิชาต่างๆในหมวดการศึกษาทั่วไปที่มุ่งหวังจะให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามปรัชญาของหมวดวิชานี้สิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงอย่างยิ่ง ได้แก่

- (1) การสอนแบบบรรยายล้วนๆ
- (2) การสอนในห้องเรียนรวมที่มีนักศึกษาจำนวนมาก
- (3) การสอนที่ไม่มีการปฏิบัติ
- (4) การสอนตามตำรา

- (5) การสอนเนื้อหาแบบเดียวกับการสอนรายวิชาในหมวดวิชาเอกหรือวิชาบังคับ
- (6) การประเมินผลแบบเดียวกับการประเมินผลรายวิชาในหมวดวิชาเอกและวิชาบังคับ
- (7) การสอนโดยผู้สอนที่ขาดประสบการณ์ในการทำงานหรือการปฏิบัติจริงในรายวิชาที่ตนสอน

ฯลฯ

จากข้อจำกัดต่างๆ ที่เป็นอยู่ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไป ในสถาบันอุดมศึกษาหลายๆ แห่งนั้น มีทั้งข้อจำกัดที่อาจจะแก้ไขปรับปรุงได้กับข้อจำกัดที่อาจจะยากในการปรับปรุงแก้ไข ฉะนั้นถ้าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีความตั้งใจจริงและมีความแน่วแน่เชื่อมั่นในคุณประโยชน์ที่มีต่อสังคมไทยของการจัดการศึกษาในหมวดการศึกษาทั่วไป ขอให้พิจารณาในประเด็น การจัดโครงสร้างของรายวิชา ในแต่ละกลุ่มในหมวดการศึกษาทั่วไปในระดับปริญญาตรีให้สอดคล้องกับความเป็นจริง ในสถาบันแต่ละสถาบันและมีความยืดหยุ่นได้พอสมควรในแต่ละสาขาวิชา เช่น ในหมวดการศึกษาทั่วไปมีรายวิชาอยู่ใน 4 กลุ่ม คือ กลุ่ม การสื่อสาร (ภาษา) กลุ่มสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ กลุ่มศิลปวรรณกรรมและปรัชญา และกลุ่มคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ นักศึกษาแต่ละสาขาวิชาซึ่พ ไม่จำเป็นต้องเลือกรายวิชาในทุกกลุ่มเท่ากัน เช่น ในจำนวน 30 หน่วยกิต ที่นักศึกษาระดับปริญญาตรีทุกคนต้องเรียนและต้องสอบผ่านในหมวดนี้ เช่น นักศึกษาของสาขาวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อาจจะไม่เลือกเรียนรายวิชาในกลุ่มวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในหมวดการศึกษาทั่วไปก็ได้ (แต่ไม่ได้ห้าม) หรือนักศึกษาในสาขาวิชาเกี่ยวกับภาษา อาจจะไม่เลือกเรียนรายวิชาในกลุ่มการสื่อสารก็ได้ (แต่ไม่ได้ห้าม) เป็นต้น

หรืออีกทางเลือกหนึ่ง นักศึกษาอาจเลือกเรียน รายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปในทุกกลุ่ม และเรียนมากกว่า 30 หน่วยกิตก็ได้ แต่จำนวนหน่วยกิตที่เรียนเกินจากข้อกำหนดของหลักสูตรสามารถนำไปทดแทนรายวิชาในหมวดวิชาเลือกเสรีได้ หรือ ถ้าทดแทนไม่ได้ อาจให้มีการระบุและบันทึกไว้ใน Transcript ว่าบัณฑิตคนนั้นได้เรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปเกินกว่าที่ข้อกำหนดและอาจจัดให้มีระบบการยกย่องอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ประชาชนคมได้รับรู้อย่างชัดเจนเป็นกรณีพิเศษก็ได้ เป็นต้น

(1) การจัดการเรียนการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปควรจัดเป็นกลุ่มที่ไม่ใหญ่มากเกินไป (ไม่ควรเกินห้องเรียนละ 30 คน) เป็นต้น

(2) การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาในกลุ่มของหมวดการศึกษาทั่วไปต้องไม่เป็นการบรรยายอย่างเดียว แต่ต้องเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับธรรมชาติของรายวิชา

(3) ให้นักศึกษามีเสรีภาพในการเลือกแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองได้ แต่ต้องเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ที่คุณภาพและประสิทธิภาพ

(4) หากเป็นไปได้ควรมอบหมายให้คณาจารย์ที่มีประสบการณ์ในเนื้อหาที่สอนเป็นผู้รับผิดชอบในรายวิชานั้นๆ แต่ถ้าเป็นไปได้ ขอให้สถาบันอุดมศึกษาจัดโครงสร้างการทำงานของคณาจารย์ให้มี “พื้นที่” สำหรับสิ่งที่เรียกว่า Professional Learning Communities (PLC) ให้เกิดขึ้นจริงทั้งภายในและระหว่างสถาบัน

(5) ระบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปควรเน้นพฤติกรรมที่พัฒนาไปมากกว่าตัวความรู้และควรเป็นแบบ S และ U

(6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรจัดร่วมมืออย่างจริงจังกับฝ่ายกิจการนักศึกษาของคณะหรือของมหาวิทยาลัย

(7) การจัดการเรียนการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปควรมีการสับเปลี่ยนกันกับผู้สอนในรายวิชาบังคับหรือวิชาเอกบ้าง

(8) การเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปไม่ควรกระจุกอยู่ในสองปีแรกของการเรียน แต่ควรเลือกรายวิชาตามขั้นตอนของการพัฒนาการเรียนรู้นักศึกษา เช่น รายวิชาเกี่ยวกับการสื่อสารอาจจะจำเป็นต้องเรียนก่อน รายวิชาเกี่ยวกับการรู้จักสังคมไทยและรู้จักเพื่อนบ้านอาจเรียนในปีหลังๆก็ได้ เป็นต้น

(9) ผู้ที่รับผิดชอบด้านการเรียนการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปไม่ควรมีอุปสรรคในการพัฒนาความก้าวหน้าในอาชีพของการเป็นคณาจารย์

นอกจากนี้สถาบันอุดมศึกษาอาจจะมีมาตรการที่เพิ่มเติมอีกก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของแต่ละแห่ง เช่น

(1) การจัดให้มี รองอธิการบดีหรือผู้ช่วยอธิการบดีสำหรับรับผิดชอบงานด้านการจัดการศึกษาทั่วไปทุกด้าน ตั้งแต่การบรรจุอาจารย์ การมอบหมายให้ทำการสอน การจัดตั้งงบประมาณประจำปี การให้ความดีความชอบ ฯลฯ

(2) การจ่ายเงินพิเศษ (Bonus) ให้แก่ผู้สอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไป

(3) การจัดภาระการสอนของคณาจารย์ที่สอนรายวิชาการศึกษาทั่วไปในภาพรวมให้ลดลง

(4) การให้มีโอกาสคณาจารย์ที่สอนรายวิชาการศึกษาทั่วไปได้ไปศึกษาหาความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

(5) การจัดให้มีระบบการยกย่องชื่นชมต่อคณาจารย์ที่สอนรายวิชาการศึกษาทั่วไปได้คุณภาพดีประจำปี

(6) การจ้างผู้สอนที่มีความรู้และประสบการณ์ดี ๆ มาสอนรายวิชาการศึกษาทั่วไปแบบ Part Time

(7) การให้ผู้บริหารสูงสุดของมหาวิทยาลัยตอกย้ำถึงความสำคัญของการเรียนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปให้คณาจารย์และพ่อแม่ได้ฟังอย่างต่อเนื่อง

ฯลฯ

สรุป

ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่างๆ อย่างรวดเร็ว ฉับพลันและไม่สามารถคาดหมายได้อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าอย่างกระโดดของวิทยาการและเทคโนโลยี บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในแง่ของการให้ความรู้และทักษะด้านเทคนิค (Technical Knowledge and Technical Skills) จะลดความสำคัญลงอย่างมากและอย่างรวดเร็ว เพราะนอกจากข้อเท็จจริงที่ว่า ความรู้และทักษะต่างๆ จะล้าสมัยไปอย่างรวดเร็วมากแล้ว ช่องทางในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ก็มีมากขึ้นและราคาถูกลง เช่น ระบบ Massive Open Online Courses (MOOC's) เป็นต้น และอาจเป็นไปได้ว่า “มหาวิทยาลัย” แบบเดิมๆ อาจจะต้องต้องปิดตัวลงก็ได้ ใครจะไปรู้ เพราะฉะนั้น การศึกษารายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปนี่เองที่จะเป็นเหตุผลสำคัญที่จะยืนยันหยัดว่า มหาวิทยาลัยยังมีความสำคัญและจำเป็นอยู่ เพราะสามารถปลูกฝังและฝึกฝนให้ผู้เรียนมีความคิดเชิงสร้างสรรค์ มีความสามารถ

ในการปรับตัว มีความยืดหยุ่น มีนวัตกรรม และที่สำคัญมีความเป็นมนุษย์ที่คิดตัดสินใจ จะทำอะไรจะคำนึงถึง คุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์มากกว่า การค้ากำไร หรือ การแสวงหาอำนาจและการครอบครองทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญมากในยุคของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและฉับพลัน ดังที่เป็นอยู่และจะเป็นไปมากขึ้นในอนาคต

เนื่องจากรายวิชาการศึกษาทั่วไปจะเป็นการฝึกฝนและหล่อหลอมให้วิศวกรเป็นวิศวกร ที่มีความเป็นมนุษย์ที่จะผลิตหรือสร้างสรรค์สิ่งใดก็ตามจะทำได้ด้วยการเคารพต่อระบบนิเวศ และต่อเพื่อนมนุษย์ รายวิชาการศึกษาทั่วไปจะช่วยฝึกฝนและหล่อหลอมให้แพทย์เป็นแพทย์ ที่มีความเป็นมนุษย์เคารพในศักดิ์ศรีของผู้ป่วย รายวิชาการศึกษาทั่วไปจะช่วยฝึกฝน และหล่อหลอมให้นักกฎหมายทำงานด้วยการเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และ เคารพในสิทธิมนุษยชน รายวิชาการศึกษาทั่วไปจะช่วยฝึกฝนและหล่อหลอมให้นักธุรกิจ อุตสาหกรรมเคารพในความหลากหลายทางชีวภาพและความสมดุลของธรรมชาติ และยอมรับว่า Ecology is bigger and more important than Economy รายวิชา การศึกษาทั่วไปจะช่วยฝึกฝนและหล่อหลอมให้คนในสังคมยอมรับว่า ไม่มีใครเหนือกว่าใคร เพราะทุกคนในสังคมล้วนเป็นมนุษย์ด้วยกัน การเกิดมาและการมีชีวิตอยู่เป็นเพียงช่วงหนึ่ง ของเวลา ในที่สุดทุกคนไม่ว่าจะรวยหรือจน ไม่ว่าจะมียศตำแหน่งหรือไม่มีตำแหน่งใหญ่โต หรือไม่ก็ตาม ถึงที่สุดจะกลับคืนสู่ผืนดินเหมือนกัน เป็นต้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่ต้องตระหนัก และต้องทำให้ได้มีอย่างเดียว คือ การเรียนการสอนรายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไป ต้องดำเนินการให้ได้ผลตามเจตนารมณ์และปรัชญาของหมวดวิชานี้ การเรียนการสอน รายวิชาในหมวดการศึกษาทั่วไปที่ต่างๆ กันอยู่ เพียงเพื่อให้ครบตามข้อกำหนดของหลักสูตร จะไม่ทำให้รายวิชานี้มีคุณค่าหรือมีประโยชน์ในสายตาของคนทั่วไปรวมทั้งผู้เรียนเองด้วย และเมื่อนั้น คงไม่จำเป็นต้องมาพูดกันอีก ขอให้จำชื่อภาพยนตร์เรื่องหนึ่งซึ่งออกฉายนาน มาหลายทศวรรษแล้ว ในชื่อว่า Change to Remain the Same ถ้าเรายังต้องการ ให้การศึกษาในระดับอุดมศึกษาคงดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมต่อไป คงเสี่ยงไม่พัน ที่เราต้องเปลี่ยน (Change) หรือถ้าท่านทั้งหลายยังคงต้องการเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย อย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมต่อไป You must change to remain the same ครับ

ผมคิดว่าประเด็นเหล่านี้สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งสามารถ “จัดการ” ได้ ถ้าสถาบันอุดมศึกษามีความมุ่งมั่นและแน่วแน่ในการพัฒนาเยาวชนของเราให้เป็นคนดี คนเก่งและคนมีความสุข ตามเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา และนี่คือสิ่งที่ท้าทายที่สำคัญที่สุดของที่ประชุมแห่งนี้ ที่จะต้องหาแนวทางจัดการศึกษาในหมวดการศึกษาทั่วไปให้บรรลุผลตามเจตนารมณ์ของหมวดวิชานี้

ขอให้จดจำและตระหนักถึงคำพูดของนักคิดระดับโลกชื่อ Albert Einstein ที่ว่า “Insanity, who is doing the same thing over and over again and expecting a different result” และคำกล่าวที่ว่า “The world will not be destroyed by those who do evil, but by those who watch and do nothing” ผมหวังว่าการประชุมและสัมมนาเรื่องการจัดการศึกษาทั่วไปในลักษณะนี้ มิใช่จัดเพราะเหตุผลที่ว่า จะสิ้นงบประมาณแล้วต้องจัดการประชุมสัมมนาเพื่อให้ใช้เงินงบประมาณให้หมดไปอย่างที่หน่วยงานราชการนิยมทำกัน แต่หาสาระอะไรที่แท้จริงไม่ได้ แต่ผมคาดหวังว่าแนวคิดและหลักการต่างๆของการจัดการศึกษาด้านการศึกษาทั่วไปหรือ General Education จะถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจังและต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาอย่างน้อยที่สุดก็ภายในสถาบันอุดมศึกษาที่ท่านทั้งหลายสังกัดอยู่

ขอบคุณครับ

นายอุทัย ดุลยเกษม

๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๐

(บทปาฐกถา ในการประชุมทางวิชาการของ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๖๐)